

POSKUS REKONSTRUKCIJE UPORABLJANIH ZASLIŠEVALSKIH TEHNIK V SLOVENIJI

Igor Areh

Namen prispevka

Kaže, da v Sloveniji ni jasno, katere zasliševalske tehnike so se uporabljale v preteklosti in katere se uporabljajo v sedanjosti. Verodostojnih raziskav na to temo ni, tako da lahko o policijski ali kriminalistični praksi sklepamo le posredno s pomočjo literature, ki je bila uporabljena na policijskih usposabljanjih. Kot je zapisano v naslovu, gre v prispevku za poskus razjasnitve zasliševalske prakse v tistem delu, kjer se uporablja psihična manipulacija za doseg cilja zaslišanja.

Metode

Avtor je pregledal del dosegljive literature s področja kriminalistike in forenzične psihologije (monografije) in na ta način izpeljal sklepe o preiskovalni praksi v Sloveniji.

Ugotovitve

Kaže, da so se v Sloveniji promovirale predvsem prisilne zasliševalske tehnike, katerih cilj je dosega priznanja osumljenca. Omenjene tehnike so aktualne tudi danes. Čeprav je stanje zaskrbljujoče, je treba poudariti, da je obenem tudi pričakovano in nekako normalno. Do podobnih ugotovitev namreč prihajajo v večini držav po svetu, tudi v državah z bolj razvito demokracijo. Podobno nejasna je tudi praksa zasliševanj, oz. opravljanja razgovorov z žrtvami in pričami, saj v Sloveniji tudi na tem področju ni pravih usposabljanj.

Omejitve/uporabnost raziskave

Ker pri nas ni opravljenih verodostojnih raziskav, ne moremo zanesljivo sklepati o tem, katere zasliševalske tehnike se dejansko uporabljajo v praksi.

Praktična uporabnost

Prispevek opozarja na dejstvo, da v Sloveniji ne vemo, katere zasliševalske tehnike se uporabljajo pri delu z osumljenci. Obenem avtor ponuja zasilno rekonstrukcijo dogajanja v praksi s pomočjo pregleda kriminalistične literature.

Izvirnost/pomembnost prispevka

Prispevek opozarja na obstoj resne težave, saj uporaba neprimernih (tradicionalnih) zasliševalskih tehnik povečuje tveganje za pridobitev napačnega priznanja in dela preiskovalce manj učinkovite kot bi lahko bili.

Ključne besede: zaslišanje, tehnika, osumljenci, Slovenija.

1 UVOD

Zaslišanja potekajo v okoliščinah, ki so za osumljenca najbolj naporne takrat, ko je v daljšem priporu, čustveno vznemirjen in zmeden, ima bistveno omejeno zasebnost in svobodo vedenja ter družbene stike, kar lahko vodi v duševno in telesno izčrpanost (Gudjonsson, 2003). Med čustvenimi odzivi, ki se pojavijo med in pred zaslišanji so najpogostejši anksioznost (strah, negotovost) in jeza, pojavi pa se tudi občutek izgube nadzora nad dogajanjem. Pri tem je treba opozoriti, da se omenjeno doživljanje pojavi ne glede na to, ali je osumljeni kriv ali nedolžen. Čustveni odziv je posledica treh glavnih izvorov stresa, to so privedba v priporni prostor ali na policijsko postajo, osamitev in podrejanje avtoriteti (Irving in McKenzie, 1989; Gudjonsson, 2003). Zadrževanje v prostorih policijske postaje zviša nivo doživetega stresa predvsem takrat, ko je to za osumljenca neznano okolje, vendar pa poznavanje prostorov ne pomeni, da to ublaži stres pri osumljencu (Gudjonsson, 2003). Vse to opozarja, da moramo biti pri izvajanju zaslišanj previdni, sicer lahko pride do obtožbe nedolžne osebe, izsiljenega priznanja, do pridobitve napačnih podatkov, ali pa do tega, da zaradi neučinkovitosti preiskave izgubimo vsako sled za storilcem kaznivega dejanja.

Večina raziskav o učinkovitosti in posledicah uporabe različnih zasliševalskih tehnik je bilo opravljenih v Veliki Britaniji. Med redkimi Ameriškimi raziskavami je med najbolj zanimivimi in vplivnimi analiza izvajanja zasliševanj, ki jo je leta 1996 objavil Leo. Preučil je dogajanje v 182 zaslišanjih (pri večini je prisostvoval), v katerih je bilo zaslišano 87 % povratnikov. Zasliševalci so uporabili 24 zasliševalskih tehnik, med 11 najpogostejšimi pa so bile (Leo, 1996):

- sklicevanje na osebne koristi osumljenca (88 %),
- soočenje osumljenca z obstoječim obremenilnim dokazom (85 %),
- opozarjanje na nasprotja ali nelogičnosti v osumljenčevi zgodbi (42 %),
- uporaba kateregakoli vprašanja iz tehnike Intervju z vedenjsko analizo (40 %),
- sklicevanje na pomembnost sodelovanja z zasliševalci (37 %),
- ponujanje moralno sprejemljivih opravičil za storitev kaznivega dejanja (34 %),
- soočanje osumljenca z izmišljenim obremenilnim dokazom (30 %),

- uporaba pohvala in laskanja (30 %),
- sklicevanje za zasliševalčevo avtoriteto oz strokovnost (29 %),
- sklicevanje na osumljenčevo vest (23 %),
- zmanjševanje teže kaznivega dejanja (minimalizacija) (22 %).

Večina zasliševalskih tehnik je bila uporabljena skupaj z drugimi, tako da so v povprečju uporabili 5,6 tehnik na zaslišanje. Običajno so se zaslišanja začela s soočenjem osumljenca z obremenilnimi dokazi, sledilo je vzbujanje občutkov krivde, spodkopavanje zanikanja in opozarjanje na nelogičnosti osumljenčevega zagovora, sklicevanje na koristi in vest osumljenca ter predstavljanjem moralno opravičljivih razlogov za storitev kaznivega dejanja. Pri tem je približno 42 % osumljencev podalo vsaj delno priznanje. Leo (1996) je pri analizi zaslišanj oseb, ki so podale vsaj delno priznanje ugotovil, da so bile pri tem najuspešnejše štiri tehnike: sklicevanje na osumljenčevo vest (97 %), opozarjanje na nasprotja (91 %), hvaljenje in laskanje (91 %) in ponujanje moralno opravičljivih vzrokov za kriminalno vedenje (90 %). Večje, ko je bilo število uporabljenih taktik in daljše, ko je bilo zaslišanje, večja je bila možnost, da so zasliševalci prišli do priznanja. Večina zaslišanj (70 %) je bilo opravljenih v eni uri, 8 % pa jih je trajalo več kot dve uri. Prisilno zasliševanje je bilo uporabljeno v le 2 % zaslišanj, kar je verjetno posledica navzočnosti raziskovalca pri zaslišanjih. Enajst let kasneje, torej leta 2007, je Kassin opravil podobno študijo, v kateri je 631 policistov iz ZDA in Kanade anonimno odgovarjalo na vprašanja o uporabi zasliševalskih tehnik in slika je nekoliko drugačna. Med 16 zasliševalskimi tehnikami so se na prvih šest mest glede pogostosti uporabe uvrstile (Kassin in sod., 2007):

1. osamitev osumljenca od bližnjih (66 % preiskovalcev to tehniko vedno uporablja),
2. zasliševanje v majhni in tihi sobi (42 % preiskovalcev jo vedno uporablja),
3. opozarjanje na nelogičnosti v osumljenčevi zgodbi (41 % preiskovalcev jo vedno uporablja),
4. vzpostavitev zaupljivega odnosa (32 % preiskovalcev jo vedno uporablja),
5. soočanje osumljenca z obremenilnimi dokazi (22 % preiskovalcev jo vedno uporablja) in
6. sklicevanje na osebne koristi osumljenca (11 % preiskovalcev jo vedno uporablja).

Med petimi najmanj uporabljanimi zasliševalskimi tehnikami pa so se znašle (Kassin in sod., 2007):

1. telesno zastraševanje osumljenca (73 % zasliševalcev ni nikoli uporabilo tehnike),
2. poligrafiranje osumljenca in sporočanje, da je padel na testu (51 % nikoli),
3. uporaba groženj z negativnimi posledicami, če osumljeni ne bo sodeloval s preiskovalci (50 % nikoli),
4. izražanje nestrpnosti, razočaranja in jeze ter (30 % nikoli),
5. soočanje osumljenca s fotografijami ogleda kraja kaznivega dejanja ali žrtve (30 % nikoli).

Ugotovitve iz obeh raziskav kažejo, da ameriški in kanadski zasliševalci uporabljajo nekatere tehnike, ki jih priporočajo avtorji zasliševalskih priročnikov, predvsem to velja za priporočila priročnika, ki so ga napisali Inbau, Reid in Buckley (Reidova tehnika).

Najbolj negativna posledica uporabe prisilnih zasliševalskih tehnik je napačno ali izsiljeno priznanje osumljenca. K pojavu napačnih priznanj veliko prispeva čas trajanja zaslišanj, zato moramo paziti, da zaslišanja niso predolga. Drizin in Leo (2004) sta med 125 dokazanimi napačnimi priznanji ugotovila, da jih je bilo 34 % pridobljenih v zaslišanjih, ki so trajala od 6 do 12 ur, 39 % pa v zaslišanjih, ki so trajala med 12 in 24 urami. Povprečno so taka zaslišanja trajala malo več kot 16 ur. Pri tem nekateri strokovnjaki poudarjajo, da je večina zaslišanj, ki trajajo več kot 6 ur, prisilnih (npr. Blair, 2005; Feld, 2006). Napačna ali izsiljena priznanja so lahko zmotna (osumljeni verjame, da je kriv, vendar to dejansko ne drži), ali lažna (osumljeni prizna, a ve, da dejansko ni kriv). Kolikšen delež med vsemi priznanji predstavljajo napačna priznanja, ni jasno, a v nekaterih redkih raziskavah dosega vrednosti do 12 % (npr. Gudjonsson, Sigurdsson, Asgeirsdottir in Sigfusdottir, 2006; Gudjonsson in Sigurdsson, 1994; Kassin in sod., 2007). Verjetno je dejanski delež napačnih priznanj večji, saj npr. v ZDA ugotavljajo, da je med 292 napačnimi obsodbami, kolikor so jih ugotovili do sredine leta 2012, delež tistih, ki so bili obsojeni zato, ker so podali napačno priznanje približno 27 % (Innocence Project, n. d.). Če pride do napačnega priznanja zaradi uporabe prisilnih tehnik, je to navadno posledica prepričanja policistov, da imajo opravka s krivim osumljencem in se zato čutijo upravičene uporabiti prisilne tehnike zaslišanj. Takšna gotovost v krivdo osumljenega običajno nastane zaradi neupravičenega prepričanja policistov v lastno sposobnost prepoznavanja laganja s pomočjo opazovanja nebesednih znakov vedenja. K temu veliko prispevajo avtorji priročnikov, ki gradijo in vzdržujejo mit o lahkotnosti prepoznavanja zavajanja iz nebesednega vedenja, tipičen primer za to je priročnik Inbau, Reida in Buckelya (Gudjonsson, 2003). Avtorji priročnika namreč svetujejo, da mora zasliševalec nastopati povsem samozavestno in nikoli ne sme podvomiti v svoje sposobnosti, kar ni nasvet za objektivno profesionalno delo. Ugotovitve številnih raziskav opozarjajo, da je ugotavljanje laganja ali zavajanja s pomočjo opazovanje nebesednega vedenja nezanesljivo (npr. Ekman, 2001; Vrij, 2008), razlike med poklicnimi zasliševalci in laiki v prepoznavanju zavajanja pa so majhne (Vrij, 2008), tako da je mit o uspešnosti prepoznavanja laganja iz nebesednega vedenja zares le mit. Ne glede na to, pa je samozavest preiskovalcev pogosto neupravičeno visoka, zaradi česar je ogrožena objektivnost njihovega dela. Tako je npr. Kassin s sodelavci (2007) intervjuval 631 zasliševalcev v ZDA in Kanadi ter ugotovil, da jih 77 % meni, da lahko ločijo iskrene in lažnive osumljence. To pa bistveno presega raziskovalne ugotovitve (za približno 20 %) in opozarja na obstoj napihnjene samozavesti.

Poleg napačnih priznanj lahko pride tudi do nedopustnih priznanj, ki jim sodišče ne priznava dokazne vrednosti, saj so bila pridobljena na pravno nedopusten način. Policija lahko razpolaga s priznanjem krivega osumljenca, ki pa zaradi uporabe nedovoljenih načinov zaslišanja, nima procesne vrednosti za

sodišče. Priznanje osumljenca ne more biti nadomestilo za temeljito preiskovalno delo, zato morajo preiskovalci kljub pridobljenem priznanju vztrajati z iskanjem materialnih dokazov (Gudjonsson, 2003). Nekateri opozarjajo na učinek bumeranga pri katerem policisti zaradi uporabe prisilnih zasliševalskih tehnik naletijo na odpor osumljenec, ki bi sicer ob strpnem zaslišanju priznali kaznivo dejanje. Tako torej uporaba pritiska izzove odpor osumljenca in priložnost za priznanje je izgubljena (Gudjonsson, 2003). Učinek bumeranga lahko pojasnimo s teorijo reaktance – kadar imamo ljudje občutek, da je naša možnost izbiranja preprečena, se odzovemo z uporom (Brehm, 1966), kar pomeni, da smo manj sugestibilni in manj voljni popustiti pritiskom.

Prisilno zasliševanje, ki vključuje prevare, pri osumljenih pogosto povzroča pojav razočaranja in želje po maščevanju policiji. Občutki lahko vztrajajo več let, obenem pa pogosto vodijo do zanikanja priznanja v sodnem postopku, ki sledi preiskovalnemu postopku. Če osumljenci priznajo zaradi soočenja s trdnimi obremenilnimi dokazi ali zaradi vesti, se razočaranje, želja po maščevanju in zanikanje priznanja redko pojavijo (Gudjonsson in Sigurdsson, 1999). Treba je tudi omeniti, da uporaba prisilnih zasliševalskih tehnik zmanjšuje ugled in zaupanje javnosti v policijo in spodbuja pojav modre zaves, oziroma policijske korupcije (Leo, 1996). Ko pridejo v javnost informacije o izsiljenih, oziroma napačnih priznanjih, ki so posledica nekorektnih zaslišanj, je javnost zgrožena in to vodi v zmanjševanje ugleda ne samo policije, ampak celotnega pravosodja (Gudjonsson, 2003).

Kot je moč sklepati iz napisanega, temeljijo modeli prisilnih zaslišanj na zasliševalskih tehnikah, ki so sporne z več vidikov. Poleg tega so zadovoljivo učinkovite le pri preiskovanju lažjih kaznivih dejanj, ki jih zagrešijo manj spretni osebe, ali osebe s podpopprečnimi kognitivnimi sposobnostmi. Zaradi naštetega se prisilne tehnike v nekaterih naprednih državah nadomeščajo s tehnikami, ki so učinkovitejše in sprejemljivejše. Seveda pa moramo pred spreminjanjem zasliševalske prakse dobiti vpogled v obstoječe stanje, saj je to predpogoj za uvajanje sprememb. Medtem ko so to v svetu ponekod že naredili, je zasliševalska praksa v Sloveniji, z vidika psihološke manipulacije, precejšnja, a ne popolna neznanka.

2 IZVAJANJE ZASLIŠANJ V SLOVENIJI

Kot je že bilo omenjeno, je o tem, kako policijski preiskovalci dejansko izvajajo zaslišanja, malo znanega. Verodostojnih raziskovalnih podatkov ni in praviloma je osumljenčev zagovornik edina oseba, ki je poleg policistov in v nekaterih primerih državnega tožilca, prisotna na zaslišanju. Zato je pričujoča analiza policijskega zaslišanja v praksi osredotočena predvsem na pregled literature, ki naj bi preiskovalce usmerjala pri delu. Videti je kot, da je bila literatura na temo preiskovanja kaznivih dejanj iz obdobja pred razpadom Jugoslavije (pred 1991) osredotočena predvsem na pridobivanje materialnih dokazov in na omenjanje ter interpretacijo zakonskih določil, ki so usmerjala predkazenske in

kazenske postopke. Če knjige omenjajo psihološko manipulacijo z osumljenci, navadno ostajajo na ravni splošnih navodil in se pri tem sklicujejo na ugotovitve do katerih so prišli predvsem avtorji v Evropi in ZDA, opazen pa je tudi vpliv idej iz bivše Sovjetske zveze. V tem kratkem zgodovinskem pregledu teoretičnega ozadja izvajanja psihološke manipulacije z osumljenci, smo se omejili na nekaj obsežnih del tedaj vplivnih avtorjev. Med njimi prevladujejo pravniki, psihologi so prej izjema kot pravilo. O psihološki manipulaciji osumljencev je bilo kar nekaj napisanega, a izvor, oz. avtorstvo nasvetov je vprašljivo. Pred dvajsetimi leti so bili na prostoru bivše Jugoslavije standardi navajanja izvirih avtorjev (citiranja) nizki, zato ni nič čudnega, da v strokovnih knjigah iz tistega obdobja pogosto ni citatov, ali pa so nepopolni (omenjen je samo priimek). Pogosto se tudi dogaja, da avtorjeva priporočila temeljijo na eksperimentalno nepreverjenih zdravorazumskih domnevah ali na anekdotskih poročilih, citiranje raziskovalnih ugotovitev pa je redkost.

Strokovnjaki v bivši Jugoslaviji so spremljali razvoj zasliševalskih tehnik v tujini in hitro lahko ugotovimo, da so dobro poznali in bolj ali manj zadržano promovirali ideje Freda Inbau-a ter Johna Reid-a. Mnogokrat, tudi ko ni citatov, lahko ugotovimo, da je njuno delo *Lie Detection and Criminal Investigation*, ki je izšlo leta 1953, vplivalo na zasliševalske postopke v tedanji Jugoslaviji. Seveda pa je bilo to, kar danes poznamo pod imenom Reidova zasliševalska tehnika, nemogoče v celoti prenesti v Jugoslovanski prostor. Tedanji pravni okvir, na katerem so temeljili predkazenski in kazenski postopki, je bil namreč precej drugačen od ameriškega. Ravno zaradi tega je bila marsikatera ideja, ki je sicer značilna za prisilne zasliševalske tehnike, nesprejemljiva in neuporabna, saj bi kriminalisti z njeno uporabo kršili zakonsko zagotovljene človekove pravice. Omeniti velja, da je poleg Inbaua in Reida pogosto moč opaziti tudi vpliv Dunajskega pravnika Rolanda Grassbergerja, ki je leta 1950 izdal knjigo o psihologiji kazenskega postopka.

Eno prvih obsežnejših del, ki opisujejo psihološko manipulacijo z osumljenci, izhaja iz leta 1973. Takrat je psiholog Dušan Putnik izdal nekakšen priročnik za delo policije. V zvezi z zaslišanji je med drugim poudarjal pomen ugotavljanja neverbalnih znakov zavajanja in uporabe poligrafa za oženje kroga osumljencev. Skozi knjigo je moč opaziti prisotnost idej, ki sta jih širila Inbau in Reid, a obenem je videti, da se je avtor trudil vzpostavljati kritično distanco do prisilnih zasliševalskih tehnik. V knjigi je kar nekaj zanimivih anekdotičnih nasvetov kot je npr. ta, da je neki preiskovalec imel navado zajtrkovati z osumljencem in je pri tem obrok kar delil z njim (Putnik, 1973). To naj bi omogočilo vzpostavitev zaupnega delovnega odnosa med osumljenim in preiskovalcem. Putnik (1973) je med intervjuvanjem predlagal tudi uporabo metode asociacij in merjenje reakcijskih časov odzivanja intervjuvancev, kar je najverjetneje povzel po razpravi Carla Junga in Franza Riklina (1905).

Večji vpliv je imela tudi knjiga *Kriminalistika* pravnika Vlada Vodinečiča iz leta 1987. Avtor je v njej obširno razpravljal o dopustnih in nedopustnih vprašanjih, ki jih lahko, ali pa ne smemo uporabljati med zaslišanji. Njegova razprava se v glavnem sklada z današnjimi spoznanji. Priporočal je več zasliševalskih tehnik, kot so postopno soočanje osumljencev z vedno bolj obremenilnimi dokazi,

ravnodušno zbiranje izjav osumljenega in nato soočanje s protislovji in dokazi, opozarjanje na prednosti priznanja, soočanje s fotografijami in predmeti povezani s kaznivim dejanjem (tudi s fotografijami žrtev) (Vodinelić, 1987). Zanimiv je tudi njegov predlog za pridobitev »ilustriranega priznanja« pri katerem svetuje naj osumljeni nariše pot prihoda na kraj zločina, lokacijo predmetov in dejanj in pot odhoda s prizorišča. Z vidika današnjih spoznanj forenzične psihologije so Vodinelecevi tehnike videti, bolj kot ne, kot prisilne zasliševalske tehnike, katerih glavni cilj je pridobitev priznanja. Slednje ni presenetljivo, saj Vodinelece pogosto citira Arnolda Lichema in njegovo delo, ki je izšlo leta 1935 v Grazu. Tako se sklicuje na delo, ki je nastalo v času bistveno nižjih standardov varovanja človekovih pravic in v času, ko so o izsiljenih priznanjih vedeli le malo. Slednje še toliko bolj velja za pravnike, ki so predlagali uporabo zasliševalskih tehnik, brez da bi razpolagali z osnovnim psihološkim znanjem.

Dokaj vpliven je bil tudi psiholog Zvonimir Roso, ki je leta 1988 izdal knjigo o preiskovalnem intervjuju. V njej je veliko sugestij o izvajanju zaslišanj, a večina njih je na ravni nepreverjenih domnev. Kot argumentacijo za svoje trditve je pogosto uporabljal anekdotične primere, citirane raziskave so bile redke. Močno se je naslanjal na Inbau-a, Reid-a, Grassbergerja, Lichema in Vodineleca, zato ni presenetljivo, da je brez zadržkov predlagal uporabo projekcije, minimalizacije, racionalizacije in simulacijo empatije, vse z namenom doseči priznanje krivde. V knjigi je videti, kot da se je od vseh prej naštetih avtorjev najbolj poistovetil z idejami prisilnega zasliševanja in tudi najmanj opozarjal na problematičnost takega pristopa. Zanimivo pa je, da je priporočal tako zvočno, kot tudi video snemanje zaslišanj (Roso, 1988), kar ni značilno za avtorje prisilnih zasliševalskih tehnik.

Leta 1991 se je Slovenija osamosvojila, izstopila iz Jugoslavije, in prva knjiga z nasveti glede psihološke manipulacije z osumljenci se je pojavila leto kasneje. Musek, Polič in Umek (1992) so v dokaj kratki razpravi priporočali izvajanje intervjujev, ki je podobno današnjemu kognitivnemu intervjuju. Opozarjali so na problematiko nedopustnih vprašanj in na možnost ugotavljanja zavajanja s pomočjo kriterijev, ki so asociirali na nekatere postavke kriterijske vsebinske analize. Po 1991 je izšlo tudi nekaj strokovnih člankov na temo psihološke manipulacije z osumljenci in v njih lahko zaznamo vpliv prej omenjenih jugoslovanskih piscev. Leta 1997 je pravnik Darko Maver napisal prvo knjigo v Sloveniji, v kateri se je avtor nekoliko bolj poglobil v psihološko manipulacijo z osumljenci in pri tem zavzel kritično distanco do nedopustnih zasliševalskih tehnik. Čeprav je pogosto povzemal Inbau-a, Reid-a ter Vodineleca, je bil previdnejši od večine pred njim, pri tem je posebej opozoril tudi na problematiko zmotnih priznanj. Presenetilo ga je namreč dejstvo, da je priznanju, kljub njegovi veliki dokazni pomembnosti, namenjeno tako malo pozornosti v tedanji literaturi (Maver, 1997).

V obdobju od 1997 pa do danes ni več izšlo književno delo, ki bi se ukvarjalo s problematiko zaslišanj osumljencev. Izšlo pa je nekaj člankov različnih avtorjev (npr. Peter Umek, Polona Selič, Igor Areh), ki se dotikajo zasliševalskih tem, a zvečine ostajajo na ravni nepoglobljenih strokovnih razprav. Njihov vpliv na policijsko prakso je težko ugotoviti.

Tako knjige, kaj pa praksa? Dejanska praksa izvajanja psihološke manipulacije med zaslišanji je slabo poznana, domnevamo pa, da so se publikacije predhodno omenjenih avtorjev uporabljale pri usposabljanju kriminalistov, tako da se je vsaj del teorije pretakal v prakso. Prvi dosegljiv slovenski zasliševalski priročnik je izšel leta 2003, a le v obliki nekakšnih internih policijskih navodil o izvajanju zaslišanj, ki ni dostopen širši javnosti. V priročniku se prepletajo ideje, ki izvirajo iz zasliševalskih priročnikov (npr. Inbau-Reid, Wicklander-Zulawski, John Walkey) in domačih avtorjev (npr. Roso in Maver) ter sodobne ideje o preiskovalnem intervjuju. Videti je, kot da prevladujejo ideje avtorjev prisilnih zasliševalskih tehnik, zato je priročnik z današnje perspektive v marsičem sporen. Avtorji priročnika predlagajo, da intervju začnemo z odprtimi vprašanji in pustimo osumljenega, da čim več pove. Nato sledi osrednji del intervjuja, ki naj bi bil obremenilen, obtožilen in voden s pomočjo usmerjenih vprašanj (Štirn and Podvršič, 2003). V tem delu je opaziti očiten vpliv Reidove tehnike. Da bi dosegli priznanje, avtorji predlagajo uporabo racionalizacije, minimalizacije, projekcijo krivde, izražanje dvoma v osumljenčeve izjave, soočenje itd. Sugerirajo tudi uporabo drugih tehnik za premagovanje osumljenčevega odpora in zanikanj, ko so menjavanje tem, normalizacija, simpatiziranje, spodbujanje in poudarjanje pozitivnega vidika priznanja. Ob tem pa odvrtačajo od uporabe kritiziranja ali moraliziranja, prehitrega menjavanja tem pogovora, groženj, izsiljevanj, preslepitve, dajanja obljub, laganja in nenehnega interpretiranja sogovornikovih izjav. V priročniku je poudarek tudi na ugotavljanju zavajanja s pomočjo analize verbalnega in neverbalnega vedenja osumljencev, vendar ni predlagana uporaba Reidovega intervjuja z vedenjsko analizo. Pri ugotavljanju znakov zavajanja so se avtorji naslonili na Vrija (2000), a so pri tem dodali tudi znake, ki so promovirani v zasliševalskih priročnikih.

Poleg v zasliševalskih tehnik, ki so omenjene v priročniku in za katere pravzaprav ne vemo, koliko se dejansko uporabljajo, je povsem jasno, da se že desetletja uporablja tudi poligrafsko zaslihanje. V preteklosti se je pogosto uporabljala tehnika pri kateri osumljenca soočimo z (izmišljenim) dejstvom, češ da poligrafski izvid kaže, da testiranec laže, nato pa se (prikrito) opazuje njegove reakcije. Gre za tehniko iz nabora prisilnih zasliševalskih tehnik, ki velja za nedopustno, saj se z njeno uporabo dvigne verjetnost pridobitve napačnega priznanja. Že tradicionalno se pri nas uporabljajo predvsem v znanosti sporne poligrafske tehnike (npr. test s kontrolnimi ali primerjalnimi vprašanji CQT), ki se v zadnjem obdobju dopolnjujejo s sprejemljivejšo tehniko prikritih informacij (CIT). S tega področja je bilo napisanih tudi nekaj strokovnih člankov, v katerih pa gre v večini za povzemanje ugotovitev zagovornikov uporabe poligrafa, strokovnih poligrafskih združenj in proizvajalcev poligrafske opreme.

3 ZAKLJUČEK

Verjetno večina tehnik psihološke manipulacije z osumljenci, ki se danes uporablja v Sloveniji, izhaja iz tehnik prisilnega zasliševanja. Raziskav, ki bi to potrdile ali ovrgle, žal ni, tako da lahko o praksi preiskovalcev sklepamo le na osnovi navodil v internih priročnikih Policije. Takim navodilom verjetno sledijo manj izkušeni kriminalisti, bolj izkušeni pa intuitivno poiščejo lastne načine dela, tako kot npr. ugotavljajo v tujini. Da bi naredili zaslišanja bolj učinkovita in etično ter pravno korektna, bi bilo treba najprej ugotoviti stanje, torej, katere zasliševalske tehnike se dejansko uporabljajo. Nato bi z rednimi usposabljanji morebitne prisilne tehnike nadomestili s sodobnimi, s takimi ki so bolj učinkovite in znanstveno preverjene. Na voljo so namreč že več kot 20 let.

LITERATURA

- Blair, J. P. (2005). A test of the unusual false confession perspective using cases of proven false confessions. *Criminal Law Bulletin*, 41, 127–144.
- Brehm, J. W. (1966). *A Theory of Psychological Reactance*. New York: Academic Press.
- Drizin, S. A. in Leo, R. A. (2004). The Problem of False Confessions in the Post DNA World. *North Carolina Law Review*, 282, 891-1007.
- Ekman, P. (2001). *Telling lies: Clues to deceit in the marketplace, politics and marriage*. New York: W. W. Norton.
- Feld, B. C. (2006). Police interrogation of juveniles: an empirical study of policy and practice. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 97(1), 219-316.
- Grassberger, R. (1950). *Psychologie des Strafverfahrens*. Wien: Springer-Vg.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The Psychology of Interrogations and Confessions. A Handbook*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Gudjonsson, G. H. in Sigurdsson, J. F. (1994). How frequently do false confessions occur? An empirical study among prison inmates. *Psychology, Crime, and Law*, 1, 21–26.
- Gudjonsson, G. H. in Sigurdsson, J. F. (1999). The Gudjonsson Confession Questionnaire-Revised (GCQ-R): factor structure and its relationship with personality. *Personality and Individual Differences*, 27(5), 953–968.
- Gudjonsson, G. H., Sigurdsson, J. F., Asgeirsdottir, B. B., Sigfusdottir, I. D. (2006). Custodial interrogation, false confession, and individual differences: a national study among Icelandic youth. *Personality and Individual Differences*, 41(2), 49–59.
- Innocence Project (n. d.). *Understand the causes: False confessions*. Pridobljeno 30. 3. 2014, s <http://www.innocenceproject.org/understand/False-Confessions.php>

- Irving, B. in McKenzie, I. K. (1989). *Police Interrogation: The Effects of the Police and Criminal Evidence Act*. London: Police Foundation.
- Jung, C. G. in Riklin, F. (1905). Experimentelle Untersuchungen über Assoziationen Gesunder. *J. Psychol. Neurol.*, 4, 24-67.
- Kassin, S. M., Leo, R. A., Meissner, C. A., Richman, K. D., Colwell, L. H., Leach, A. M., in LaFon, D. (2007). Police interviewing and interrogation: a self-report survey of police practices and beliefs. *Law and Human Behavior*, 31(4), 381–400.
- Leo, R. A. (1996). Inside the interrogation room. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 86(2), 266–303.
- Lichem, A. (1935). *Die Kriminalpolizei: Handbuch für den kriminellen Polizeidienst*. Graz: Lenkam-Verl.
- Maver, D. (1997). *Kriminalistika*. Ljubljana: Uradni list republike Slovenije.
- Musek, J, Polič, M. in Umek, P. (1992). *Uvod v psihologijo*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
- Putnik, D. (1973). *Psihologija*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
- Roso Z. (1988). *Informativni razgovor i intervju*. Zagreb: Republički sekretariat za unutrašnje poslove SR Hrvatske.
- Štirn, M. in Podvršič, I. (2003). *Zbiranje obvestil od osumljenca*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Vodinec, V. (1987). *Kriminalistika*. Beograd: Naučna knjiga.
- Vrij, A. (2008). *Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities*. Chichester: John Wiley & Sons Inc.